

Munisa KOVAČEVIĆ, prof.

O PROJEKTU „STEĆCI TUZLANSKOG KANTONA“

JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je uradio projekat Stećci Tuzlanskog kantona. Svjesni lošeg stanja u kojem se nalazi veliki broj nekropola stećaka kao i pojedinačnih stećaka na području Tuzlanskog kantona, izazvanog različitim faktorima – zubom vremena, nebrigom i neadekvatnom zaštitom, nestručnim i nesavjesnim radom, projektom „Stećci Tuzlanskog kantona“ nastojali smo potaknuti i podsjetiti mlade, lokalnu zajednicu, vladine i nevladine organizacije i institucije, na značaj kulturno-historijskog blaga kojeg imamo.

Za realizaciju ovog projekta Zavod je aplicirao za finansijsku podršku kod Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, po Javnom konkursu za „Sufinansiranje projekata institucija kulture u Bosni i Hercegovini“ za 2016. godinu.

Podršku projektu pružili su Komisija/Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine, Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Tuzlanskog kantona, vanjski saradnici Zavoda kao i lokalne zajedine.

Generalni stav učesnika u realizaciji projekta „Stećci na području Tuzlanskog kantona“ i rezultati koji su proizašli iz istog je zajednički: edukacija, podizanje svijesti učenika i lokalne zajednice kao vladinih i nevladinih organizacija, stvaranje odgovornosti, zaštite naslijeđa, značaj stećaka, novih spoznaja i trajnijeg znanja.

Projekat Stećci Tuzlanskog kantona sastojao se od nekoliko faza, a završna i glavna jeste prezentacija projekta po osnovnim i srednjim školama i javno predstavljanje projekta u galerijskom prostoru u Tuzli.

Prva faza u realizaciji projekta Stećci Tuzlanskog kantona bila je priprema i izbor nekropola i pojedinačnih stećaka koje imamo namjeru obići na terenu. U izbor lokaliteta su ušle 40 nekropola sa našeg kantona. Nakon detaljnog istraživanja, informiranja i pripreme, pristupilo se terenskom obilasku nekropola.

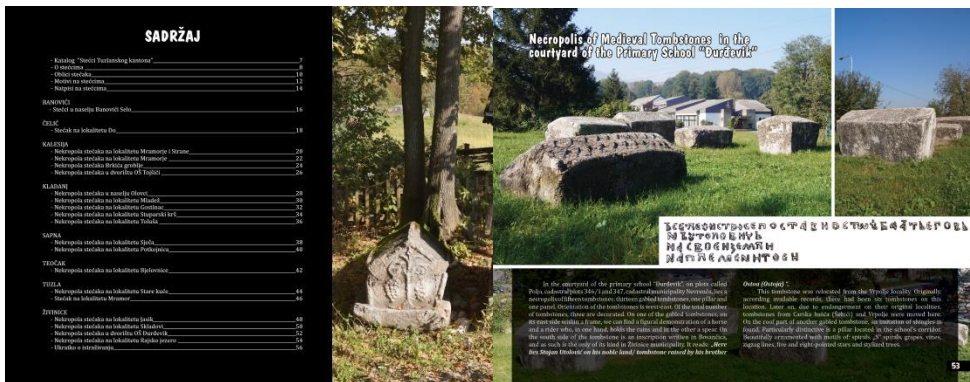
Druga faza projekta predstavljala je odlasci na teren i uvid u stanje nekropola i pojedinih stećaka, fotografiranje i mjerenje dimenzija svakog pojedinačnog stećka, utvrđivanje brojnog stanja, oblika, ukrasnih motiva stećaka za svaku nekropolu kao i mogućnosti njihove zaštite i promocije. Tokom

2016. godine obišli smo i dokumentovali veliki broj nekropola sa stećcima. Ono što je bilo poražavajuće jeste stanje na terenu odnosno utvrdili smo da je veliki broj stećaka zarastao u rastinje, prevrnuti, utonuli u zemlju ili razbijeni ali i da su pojedini stećci ali i cijele nekropole uništene.

Zatim se pristupilo unošenju podataka u računar i formiranju izvještaja. Cjelokupan proces pripreme popraćen je objavljivanjem vijesti na našoj web stranici te se na taj način informirala javnost o radu Zavoda i terenskim obilascima.

Treća faza projekta je predstavljala odabir 20 nekropola sa stećcima, priprema kataloga, panoa i afiša. Na osnovu izvještaja i podataka koje smo prikupili na terenu i odabranih 20 nekropola stećaka pristupili smo izradi kataloga. U katalogu su pored 20 nekropola sa stećcima koje su predstavljen fotografijom i tekstom, obrađena su i poglavlja: Katalog "Stećci Tuzlanskog kantona", O stećcima, Oblici stećaka, Motivi na stećcima, Natpisi na stećcima. Izvršeno je lektorisanje tekstova kao i prevod teksta na engleski jezik. Katalog je rađen dvojezično na bosanskom i engleskom jeziku. Tiraž kataloga je 500 komada a katalog se sastojao od 56 stranica.

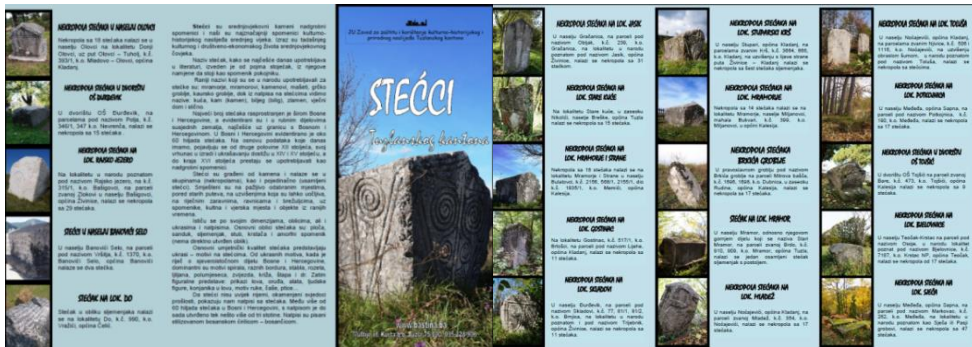

Urađeni su i izložbeni panoi, njih 21. Panoi predstavljaju osnovu izložbe, vizuelni način da se prenese poruka učenicima, nastavnom osoblju, ali i cijeloj društvenoj zajednici koja će doći u dodir sa izložbom.

Na panoima su predstavljeni stećci, koji su nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine, te oni najreprezentativniji, koji se po nekoj karakteristici ističu spram drugih a nalaze se na području Tuzlanskog kantona. Urađena je priprema afiše u A4 formatu.

Četvrta faza je predstavljala štampanje kataloga, afiša, panoa i banera. Nakon terenskog istraživanja, dokumentovanja i stručno-tehničke obrade, pripreme i štampanja sprovedena je završna faza realizacije projekta „Stećci Tuzlanskog kantona“, koja je podrazumjevala prezentacije po osnovnim i srednjim školama i javno predstavljanje projekta.

Projekat „Stećci Tuzlanskog kantona“ imao za cilj da među učeničkom populacijom Tuzlanskog kantona podigne svijest i obogati spoznaju o stećcima kao najznačajnijem dobru našeg srednjovjekovnog naslijeđa.

Prezentaciju „Stećci Tuzlanskog kantona“ vidjelo je par hiljada učenika osnovnih i srednjih škola širom Tuzlanskog kantona. Panoi su bili postavljeni na adekvatnim mjestima u školama u kojim su upriličene izložbe, nekoliko dana dostupni učenicima, nastavnicima, roditeljima, posjetiocima. Učenicima i nastavnom osoblju škola koje smo posjetili ukazano je na značaj stećaka kao dijela baštine Bosne i Hercegovine, regiona, ali i svijeta, s posebnim osvrtom na nekropolu sa stećcima na lokalitetu Olovci/Kuman, općina Kladanj, jer se ista

kao jedina s Tuzlanskog kantona nalazi na Listi svjetske kulturne baštine UNESCO-a.

Svi učenici i nastavnici su imali priliku pogledati izložbu "Stećci Tuzlanskog kantona" i prisustvovati predavanju i multimedijalnoj prezentaciji na navedenu temu. Prisutni su bili u prilici da pogledaju panoe s fotografijama 20 nekropola stećaka koje smo zabilježili na području Tuzlanskog kantona. Izdvojili smo one koji su zanimljivi zbog svoje veličine, oblika, ukrasa, motiva. Sem toga, učenici su dobili prateće izložbene afiše, a škole, učesnice u projektu na poklon su dobile pano na kojem je predstavljena nekropola stećaka u naselju Olovci, općina Kladanj.

U proteklom periodu prezentacije su održane u slijedećim osnovnim i srednjim školama:

- JU MS Građevinsko-geodetska škola Tuzla (1. i 2. juni 2017.)
- JU OŠ „Pazar“ Tuzla (9. juni. 2017.)
- JU OŠ „Mejdan“ Tuzla (19. septembar 2017.god.)
- JU OŠ „Memići“ Kalesija (22. septembar 2017.)
- JU Srednja ekonomsko-trgovinska škola Tuzla (25. septembar 2017.)
- JU Mješovita Srednja turističko-ugostiteljska škola Tuzla (28. septembar 2017.)
- JU OŠ „Stupari“, Stupari, (4.oktobar 2017.)
- JU OŠ „Brčanska Malta“ Tuzla. (6. oktobar 2017.)
- JU Osnovna škola Katoličkog školskog centra „Sv.Franjo“ Tuzla, (12. oktobar 2017.)
- JU OŠ „Kalesija“ Kalesija (17. oktobar 2017.)
- OŠ „Musa Čazim Čatić“, Zelinja Donja (29. novembar 2017.)
- OŠ „Hamdija Kreševljaković“, Kamberi (7. decembar 2017.)
- OŠ „Banovići“ Banovići (14. decembar 2017.)
- JU „Prva Osnovna škola“ Srebrenik (13. decembar 2017.)
- JU Mješovita srednja škola Gračanica (19. decembar 2017.)

Osnovnoj školi „Memići“ Kalesija

Mješovita Srednja turističko-ugostiteljskoj škola
Tuzla

Osnovna škola „Stupari“, Stupari

Osnovna škola „Brčanska Malta“ Tuzla

Osnovna škola Katolički školski centar „Sv.Franjo“ Tuzla

Osnovnoj školi „Kalesija“ Kalesija

Osnovna škola „Zelinja Donja“, Gradačac

Osnovna škola „Banovići“, Banovići

Ovom prilikom se zahvaljujemo nastavnicima i učenicima osnovnih i srednjih škola, učesnica u projektu „Stećci Tuzlanskog kantona“. Također, u organizaciji Ministarstva trgovine, turizma i saobraćaja Tuzlanskog kantona, 10. oktobra 2017. godine u hotelu Mellain u Tuzli je održan prvi „Turistički forum 2017“. Uz učešće brojnih predstavnika vladinog i nevladinog sektora, akademske zajednice i gostiju, otvorena su aktuelna pitanja stanja, izazova i perspektiva razvoja turizma.

U okviru "Turističkog foruma 2017", u hotelu Mellain u Tuzli, 10. oktobra 2017. godine je upriličena javna izložba na kojoj je predstavljen projekat "Stećci Tuzlanskog kantona". Tom prilikom upoznali smo posjetitelje o projektu i našem radu tokom 2016. i 2017. godine. Pored sveobuhvatnog istraživanja

bosanskih srednjovjekovnih nadgrobnika željeli smo da ovom javnom izložbom ukažemo i na potrebu zaštite stećaka kroz njihovu prezentaciju.

REZULTATI PROJEKTA STEĆCI TUZLANSKOG KANTONA

Na osnovu dokumentacije i terenskog istraživanja tokom 2016. i 2017. godine, na području Tuzlanskog kantona zabilježili smo 185 nekropola i pojedinačnih stećaka. Ukupan broj stećaka iznosi 1 510, a cilj našeg istraživanja je bio utvrditi brojno stanje i očuvanost, motive, oblike kao i mogućnosti njihove zaštite i promocije. Prilikom terenskog istraživanja utvrdili smo da je veliki broj stećaka zarastao u rastinje, prevrnuti, utonuli u zemlju ili razbijeni. Najviše nekropola sa stećcima nalazi se na teritoriji općina Kladanj, Živinice i Kalesija gdje su pronađeni neki od najmonumentalnijih primjeraka.

Za izložbu „Stećci Tuzlanskog kantona“ odabrali smo najreprezentativnije primjerke nekropola sa stećcima, odnosno 20 nekropola i to one koji se izdvajaju po svom izgledu, veličini, obliku, ukrasu i natpisu. To ujedno predstavlja i rezultat terenskog obilaska i bilježenja trenutnog stanja.

U okviru 20 nekropola, koje smo predstavili katalogom i izložbom, po obliku najbrojniji su sljemenjaci – 150, zatim sanduci – 65, stubovi – 57, ploče – 12 i devet amorfnih oblika, odnosno stećaka kojima se ne može utvrditi oblik. Također treba istaknuti nekropolu stećaka na lokalitetu Toluša/Toliša, naselje Noćajevići, gdje nije bilo moguće zabilježiti tačan podatak o broju i obliku stećaka, jer je navedeni lokalitet označen kao minirana površina.

Imajući u vidu značaj i vrijednost stećaka kao kulturno-historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine ali i cijeloga svijeta uzimajući i činjenicu da je svijet prepoznao stećka kao vrijedno kulturno dobro uvrstivši iste na listu svjetske kulturne baštine UNESCO-a može se reći da su realizacijom ovog projekta stvoreni uslovi za dalju zaštitu, ali i promociju stećaka. To je bio prvi korak ka spašavanju nekropola sa stećcima od potpunog zaborava i propadanja, a nakon što bi se vratili u svakodnevni život lokalnih zajednica ali i stanovništva Bosne i Hercegovine. U konačnici, realizacija projekata „Stećci Tuzlanskog kantona“ poslužiti će kao temelj

za edukaciju, podizanje svijesti učenika i lokalne zajednice kao vladinih i nevladinih organizacija, zaštite naslijeđa, značaj stećaka, novih spoznaja i trajnijeg znanja.

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona će i dalje nastaviti aktivnosti na zaštiti i prezentaciji stećaka, ali i drugih dobara kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona.

Prikazi-Recenzije-Osvrti

